

Vanhan testamentin historiaa ja arkeologiaa

Timo Eskola / STI

Jerusalemista löytyneet kuningasajan sinetit

Vanhassa Jerusalemissa eli Daavidin kaupungissa tehdyt kaivaukset ovat vuosien mittaan tuoneet esiin suuren määrän arkeologisia löytöjä, jotka täydentävät kuvaamme kuningasajan historiasta. Osa löydöistä linkittyy mielenkiintoisella tavalla Vanhan testamentin tekstiin. Erityisesti kuninkaallisen palatsin tienoilta löydetty virkamiesten sinetit ovat tässä merkittäviä. Niissä esiintyy nimiä, jotka mainitaan myös Raamatun tekstissä.

Vanhassa testamentissa todetaan Daavidin hallinneen uransa alussa Hebronissa, Jerusalemissa ja Betlehemistä etelään (2. Sam. 2:3). Vasta Saulin pojan Isbosetin, pohjoisen Israelin hallitsijan, kuoltua Daavid valloitti jebusilaisten asuttaman Jerusalemin ("Siionin linnoituksen") ja siitä tuli "Daavidin kaupunki" (2. Sam. 5:7). Alkuperäisen Jerusalemin sijainti on kuitenkin jäänyt toisinaan Vanhan testamentin lukijoilta huomaamatta. Jebusilaisten Siionin linnoitus seisoi nykyisen vanhankaupungin muurin eteläpuolella olevalla kapealla harjanteella, idässä olevan Kidroninlaakson ja länteen jäävän Juustontekijäinlaakson välissä. Harjanne päättyi Hinnominlaaksoon, ja mäen juurella on Siloan vesiallas (Joh. 9:7), johon vesi johdettiin Gihonin lähteestä. Paikalla on itse asiassa kolmen kukkulan sarja, joista vain alin oli linnoitettu kaupungiksi. Sen vieressä nousee Ofel-kukkula, ja ylimpänä on vuoren korkein kohta, tuleva temppelinvuori. Daavidin kerrotaan vallanneen nimenomaan tuon muurien suojaaman eteläisen kukkulan.

Kaivausten suurin mielenkiinto kohdistuu nykyään ensimmäisen Daavidin kaupungin muurien ulkopuolelle, Ofel-kukkulalle. Sen laidalta on löydetty Israelin laajin kivirakennelma, kahdeksankerroksisen talon korkuinen kivimuuri. Se vahvistaa kukkulan rinnettä ja antaa tukensa mäen laella sijainneelle rakennukselle. Uusimmissa kaivauksissa Ofelin päältä on löydetty suuren hallintorakennuksen perustukset. Koska rakennelma on jebusilaisen kaupungin ulkopuolella ja ajoittuu kuitenkin tuhatluvulle, tiedot viittaavat palatsiin, jonka Daavid rakennutti itselleen. Tämä kerrotaan myös Raamatussa. Daavid asettui ensin jebusilaisten linnoitukseen, mutta laajensi sitten kaupunkia eri suuntiin. Hän liittoutui Tyroksen kuninkaan Hiram kanssa ja tilasi tämän miehet rakennustöihin. Hiram "toimitti hänelle setripuuta, kirvesmiehiä ja kivenhakkaajia, ja nämä miehet rakensivat Daavidille palatsin" (2. Sam 5:11). Tällaiseen rakentamiseen viittaa jo Kenyonin tuolta paikalta 1960-luvulla löytämä joonialainen (proto-aiolinen) kapiteeli, joka on pylvään päässä kannatellut loisteliaan salin kattoa.

Juuri tällä kohden on kuningasajalla myöhemminkin sijainnut hallitsijan palatsi. Kapealla harjanteella sijainneen Jerusalemin asemakaava säilyi muuttumattomana. Edellä mainittu kivimuuri on kaivauskohteiden reunalla, alue H:lla. Sen vierestä alue G:stä on puolestaan tehty alussa mainittu sinettilöytö.

Suuri sinettilöytö

Aluetta kaivoi israelilainen arkeologi Yigal Shiloh vuosina 1978-1985 (ks. *Ancient Jerusalem Revealed*, Jerusalem. 1994, s. 55-61). Kaivettu taso ajoitetaan 600-500 -luvulle eKr. Taso tunnustetaan hyvin, koska alue on tuhottu 587/6 babylonialaisten hävittäessä Jerusalemin tärkeimmät rakennukset ja temppelin. Sinetit sisältänyt talo on poltettu maan tasalle. Arkeologia on kuitenkin sattumalta hyötynyt tästä. Sinettejä käytettiin kääroissä, ja käärojen palaessa saviset sinetit ovat kovettuneet kuin uunissa. Siksi ne ovat säilyneet harvinaisen hyväkuntoisina ja luettavina. Myöhemmin Eilat Mazarin kaivauksissa on samalta alueelta löytynyt kaksi sinettiä lisää.

Raamatun tekstien mukaan tuo aikakausi oli profeetta Jeremian toimintakautta. Hän aloitti toimintansa vuonna 626 eKr. Uskonnollinen herääminen johti muutamassa vuodessa Josian aloittamaan uudistukseen. Historiallisen evidenssin mukaan kuninkaat hallitsivat yhä tässä vaiheessa

Daavidin kaupungissa, kuten sanottu, ja nimenomaan Ofelilla, Daavidin palatsissa. Siellä on ollut heidän hovinsa ja siellä myös virkamiehet ovat työskennelleet.

Arkeologinen löytö yhdistää sineteissä esiintyviä nimiä suoriin Raamatun kohtiin. Ensimmäisten kaivausten sineteistä keskeiset ovat löytöjen 2 ja 27 nimet. Sinettien nimet alkavat kuulumista osoittavalla etuliitteellä.

2. (Kuuluu) Gemarja Safanin pojalle

27. (Kuuluu) Asarja Hilikian pojalle

Myöhemmin löydetyissä sineteissä mainitaan lisäksi Jukal ja Gedalja. Raamatun mukaan nämä henkilöt ovat kuuluneet kuninkaan virkamiehistöön ja osa heistä lienee ollut kirjureita. Kaikilla virkamiehillä on tavan mukaan ollut oma sinetti, jonka avulla asiakirjat ja kirjeet on suljettu niin, että niitä ei voi lukea murtamatta sinettiä. Kolme mainituista virkamiehistä löytyy Jeremian kirjasta Jojakimin ja Sidkian ajalta. Kaikki ovat virkamiehiä kuninkaan hovissa: Gemarja Safanin poika (Jer. 36:12), Jukal Selemjan poika ja Gedalja Pashurin poika (38:1).

”Temppeleissä Baruk luki Jeremian sanat kaikelle kansalle. Hän seisoi Gemarjan, kirjuri Safanin pojan, huoneen edessä temppelein ylemmällä esipihalla, Uudenportin luona.” (Jer. 36:10)

Näistä Jukal tunnetaan myös siksi, että hänet lähetettiin kerran Jeremian luo pyytämään esirukousta maalle (Jer. 37).

”Kuningas Sidkia lähetti silloin Jukalin, Selemjan pojan, ja pappi Sefanjan, Maasejan pojan, profeetta Jeremian luo pyytämään: ‘Rukoile meidän puolestamme Herraa, Jumalaamme!’” (Jer. 37:3-5)

Asarja puolestaan mainitaan ensimmäisen Aikakirjan sukuluettelossa, jossa esitellään Leevin poikien lista. Sadokin jälkeläisissä on ollut Asarja -nimisiä pappeja enemmänkin, ja eräästä esi-isästä todetaan, että hän ”toimi pappina Salomon Jerusalemiin rakentamassa temppelissä” (1. Aik. 5:36). Jakeen 39 mukaan Asarja Hilikian poika on ollut pappina Jerusalemissa vähän ennen pakkosiirtolaisuutta. Asarjan pojanpoika Josadak vietiin silloin Babyloniin (5:39-41). Sinettien viesti ja niiden löytöpaikan tulkinta vahvistavat nämä kertomukset.

Näiden löytöjen lisäksi on mainittava, että Jerusalemin Herpealaisen yliopiston arkeologian professori Nahman Avigad on osin löytänyt ja osin kerännyt satojen sinettien kokoelman yliopistolle. Niistä monissa mainitaan ”kuninkaan poika” tai ”kuninkaan palvelija”. Yksi pakkosiirtolaisuutta edeltävä sinetti kuitenkin erottuu muista, sillä siinä olevalla nimellä on vertauskohta Raamatussa. Sinetin teksti kuuluu: ”(Kuuluu) Barukille [*Berekjahu*], Nerian pojalle, kirjurille”. Jeremian kirjan mukaan Baruk Nerian poika oli nimenomaan profeetan oma kirjuri (Jer. 36). Hänet myös pakotettiin Jeremian matkaan erään pakenevan ryhmän karatessa Egyptiin pakkosiirtolaisuuden alkaessa (Jer. 43:6). (*Israel Exploration Journal* 28, 1978).

Hiskiaan ja Jesajaan liittyviä sinettejä

Uusimpiin sinettilöytöihin kuuluvat Eilat Mazarin kaivauksien tulokset Ofel-kukkulalla. Jo vuonna 2009 löytynyt sinetti on kyetty tulkitsemaan vasta 2015 (Reut Ben Arie, Hebrew University). Sinetin teksti kuuluu: ”Hiskia Ahasin [poika] Juudan kuningas”. Profeetta Jesajan elinaikaan (2. Kun 18-19) sijoittuva kuningas Hiskia on kuuluisa siitä, että hän kykeni torjumaan Assyriian kuninkaan Sanheribin hyökkäyksen (vrt. Laksin reliefi). Sinettilöytö on konkreettinen linkki tähän hallitsijaan. Löydön tekee merkittäväksi se, että sinetti löytyi juuri Ofel-kukkulalta (hallitsijan palatsin alueelta) kaivauspaikasta (*in situ*).

Vuonna 2018 Eilat Mazar julkaisi puolestaan Raamatun kannalta varsin hätkähdyttävän uuden löydön. Yhdessä sinetissä lukee selkeästi ”Jesaja(lle) profeetalle”. Sinetti on osin murtunut. Muiden sinettilöytöjen perusteella teksti on voitu rekonstruoida. Yleisen käytännön mukaan siinä on

kokonaisuudessaan lukenut “[kuuluu] Jesajalle, profeetalle”. Kuten teksteistä tiedämme, Jesaja oli profeettana hovin virkamies ja työskenteli Hiskian apuna. Muiden viranhaltijoiden tapaan hänelle on kaiverrettu sinetti, jota hän on ajan tavan mukaisesti käyttänyt työssään ja jolla hän on sulkenut kirjeensä ja kirjoituskäärönsä.

Tällaista on todellinen arkeologia. Se ei pyri turhentamaan kohteidensa tai aikakauteen liittyvien tekstien ilmaisemaa todellisuutta, vaan työskentelee todellisten löytöjen parissa. Kuten todettu, sinetit eivät ole tulleet päivänvaloon arkeologian harrastuksen reuna-alueilla kulkevien hämärämiesten kellareista, vaan paikan päällä tavallisten kaivausten tuloksena. Siksi löytöjä kuvataan latinankielisellä ilmaisulla *in situ*.

Hiskian ajan ruukkulöytö ja piirokirjoitukset

Jerusalemista on edelleen löytynyt Arnonan kaupunginosasta (noin kolme kilometriä vanhastakaupungista etelään) laaja rautakautinen ruukkulöytö. Kuten Eero Junkkaala on Suomessa kirjoittanut, kaivausten ensimmäiset tulokset julkaistiin 22.7.2020. Israelin museoviraston (Israel Antiquities Authority) tutkijat Neria Sapir ja Nathan Ben-Ari kehuivat rautakautisen asutuksen löytöä suorastaan sensaatiomaiseksi (Jerusalem Post). Kaivauksissa löytyi Juudan kuningashuoneen varasto, jonne oli koottu veroina kerättyjä viini- ja oliiviöljyvarastoja. Tästä voidaan päätellä, että hallinto oli järjestäytyntä. Lisäksi suuri varasto kertonee varotoimista, joita tehtiin Assyrian laajentumistoimien varalta.

Itse löytö oli suunnaton. Varastosta löytyi 120 ruukunkahvaa. Niissä kaikissa oli merkintä “kuninkaalle” (LMLK). Vastaavia lmlk-kahvoja on vuosien varrella löytynyt myös aiemmin ja siksi niiden merkitys on selvä. Itse asiassa niitä on löydetty eri kohteista kaikkiaan yli 1000 (eniten Lakisista ja Ramat Rahelista). Uusi löytö ajoittuu sekä Hiskian että Manassen aikaan 700-600 -luvulla eKr. Historian kuvaa ajatellen kyse on Juudan valtakunnan loppuvaiheista, aivan kuten edellisissä esimerkeissä.

Ruukunkahvan leimassa on kuva, yleensä kaksi- tai nelisiipinen aurinko. Lisäksi siinä voi esiintyä paikan tai henkilön nimi. Nyt Jerusalemista löydettyistä kahvoista on tunnistettu esimerkiksi paikannimet Hebron ja Soko. Lisäksi leimoista on löytynyt useiden yksityishenkilöiden nimiä. Nämä ovat kaikkein todennäköisimmin olleet aluehallintoviranomaisia, jotka ovat keränneet veroja valtion varastoon.

Mitä siis tiedämme kuningasajan historiasta arkeologian perusteella? Toisin kuin monet suomalaiset yliopistotutkijat antavat ymmärtää, kuva historiasta on selkeä ja tarkka. Löydöt ovat yhdensuuntaisia Vanhan testamentin tekstien antaman kuvan kanssa. Tämä on hyödyllistä tietää tilanteessa, jossa eräät oppikirjat pyrkivät antamaan asetelmasta aivan päinvastaisen kuvan. Hiskian, Jesajan ja Jeremian aikakausien tuntemus tarkentuu vähitellen jopa niin tarkaksi, että voimme laatia hahmotuksia kuningaskunnan virkamiehistön tehtävistä ja henkilöiden nimistä. Historioitsija tuskin voisi toivoa enempää.

Lopuksi

Kuningasajan arkeologian tarkastelu on noussut nykyään tärkeään asemaan, koska historiaa koskevan minimalismin kannattajat väittävät, että kuningasajan historiasta ei tunneta oikeastaan mitään, eikä juuri mikään arkeologian löytö pidä yhtä Raamatun tekstien kanssa. Tuon ajan kulttuuria pidetään kanaanilaisena ja uskontoa monijumalaisena. Tällaisessa asetelmassa on syytä muistaa, että tieteen näköala on toinen. Kuningasajalta on suuri määrä löytöjä, eikä yksikään niistä ole olennaisesti ristiriidassa Vanhan testamentin tekstien kanssa. Sen sijaan yhtymäkohtia on paljon ja niitä näyttää tulevan jatkuvasti lisää tutkimuksen edistyessä.